АШӘҞӘЫҨҨЫ
ВАЛЕНТИН ДБАР (1948–2010)[1]

Дбар Валентин (Витали)[2] диит 1948 шықәса, лаҵарамза 1 азы[3] Аҧснытәи АССР, Гәдоуҭа араион, Ҵырхәа ақыҭан, анхаҩы – Дбар Григори (Грышьа) Николаи-иҧеи (1919–1991)[4] Чамагәуаҧҳа Арда (Ардучка) Дауҭ-иҧҳаи (1922[5]–2012)

[1] В. Г. Дбар ибиографиа аиҟәыршәаразы ҳҳы иаҳархәеит Аҧсны аҳәынҭқарра аҩныҵҟатәи ауснәа рминистрра акадрқәа рыҟәшаҟны иҵәаху ихатә усшәҟәы аҟнытә аматериалқәа (Аҟәа ақ., Академик Марр имҩа, 35), иара убас Дбар Гиви Григори-иҧа иҭаацәаратә архив аҟнытә аматериалқәа.

[2] Атәылауаҩшәҟәи ихаҭара зырҵабыргуа егьырҭ аофициалтә документқәеи рыҟны Витали ҳәа дарбоуп. Валентин – литературатә ҧсевдонимуп, уи иажәабжьқәа анҭыҵ нахыс ихьыӡхалахеит. Иҟалап, аҩбатәи ихьӡ ахархәара Аҩныҵҟатәи аусқәа рыҟны иусура иадҳәалазар.

[3] 1982 ш., жьҭаарамза 20 рзы иҩыз иавтобиографиаҟны, иира арыцхә ҳәа иарбоуп мшаҧымза 25. Ари арыцхә ҳҧылоит егьи, 1983 ш. еиқәиршәаз инапҩыратә автобиографиаҿы.

[4] Аҵыынҵытәылатә еибашьра дуӡӡа далахәын, ианашьан «Аҵыынҵытәылатә еибашьра» аорден.

[5] Еиуеиҧшым аамҭақәа раан В. Г. Дбар иҩыз автобиографиақәа рҿы иан лира ашықәс ҳәа иарбоуп 1925 ш.

рҭаацәарақәы. Валентин идагьы Дбар Григории Амагәуаԥҳа Ардеи ҩыџьа аԥацәа рхылҵит: Рудольфи[6] Гивии[7].

1966 шықәсазы Дбар Валентин Ганҭиадатәи (Цандрыԥшьтәи) ашкол-интернат № 1 аҟны аа-класск дрылгеит. Анаҩс, К. Ф. Ӡиӡариа ихьӡ зху Аҟәатәи ашкол-интернат аҟны иҵара иациҵеит, уи далгеит 1968 ш. Убри ашықәсан А. М. Горки ихьӡ зху Аҟәатәи аҳәынҭқарратә педагогикатә институт, афилологиа-педагогикатә факультет дҭалоит. Аинститут аҟны иҵара хиркәшоит 1972 шықәсазы[8].

1972 шықәса, абҵарамза инаркны 1973 шықәса, цәыббрамзанӡа Мурмансктәи аобласт Североморск ақалақь Асовет ар рыҟны арра-мшынтә мчқәа рҿы аррамаҭура дахысуан.

1974 шықәсазы Аԥснытәи аобком Ленинтәи акоммунисттә ҿар реидгыла абжьгарала Аԥснытәи АССР Аҩнуҵҟатәи аусқәа русбарҭақәа (ААР) рахь аусуразы ддәықәҵан. 1974 шықәса, ажьырныҳәамза инаркны 1982 шықәсанӡа – Гагратәи ақалақьтәи аҩнуҵҟатәи аусқәа ақалақьтә ҟәша апрофилактика ауада аинспекторс дыҟоуп. 1982 шықәса, ажьырныҳәамза инаркны 1983 шықәса, нанҳәамзанӡа – Гагратәи аҳәынҭқарратә автоинспекциа Аконтрол-транспорт-аужьратә пункт аиҳабыс дамоуп. 1982 шықәсазы аԥышәаиура дахысит СССР Аҩнуҵҟатәи аусқәа русбарҭақәа иреиҳаӡоу ашкол Карагандинск ақалақь аҟны (Аказахтә ССР). 1983 шықәса инаркны Асоветтә социалисттә коммунисттә партиа далоуп. 1983 шықәса, нанҳәамза инаркны 1991 шықәсанӡа – Гагратәи Аҩнуҵҟатәи аусқәа ақалақьтә ҟәша

---

[6] Диит 1950 ш., XX ашә. 80-тәи ашықәсқәа раахыс Москватәи аобласт аҟны Лиуберцы дынхоит, дҭаацәароуп, ахшара имоуп.

[7] Диит 1953 ш., Пицундатәи автобаза № 13 амашьынаныҟәцаҩыс аус иуан, дҭаацәараӡам, Џьырхәа ақыҭан дынхоит.

[8] Ихатәы бызшәа адагьы В. Г. Дбар идыруан аурыс бызшәа, ақырҭуа бызшәа, аҥемец бызшәа (ажәар ихы иархәаны).

ащышьра алыргаразы амедицинатә ҟәша аиҳабыс дыҟоуп. Убри аан агәыӷ № 5 анапхгаҩыс дыҟоуп Гагратәи аҩнытҟатәи аусқәа ақалақьтә ҟәша анапхагаратәарата еилазаара аиҳабыра змами аиҵбыратәии анапхгаратә еилазаара апартиатә ҵара аҟны, иара убас Гагратәи Аҩнытҟатәи аусқәа ақалақьтә ҟәша арҵаҩцәа рхантәаҩыс. 1991–1992 шықәсқәа раан – Гагра араион аҿы аҩнытҟатәи аусқәа рыҟәшаҟны амилициа ахьчара аҟәша акомандаҟатцаҩыс дыҟоуп. 1992–1996 шықәсқәа раан – Гагра араион аҿы аҩнытҟатәи аусқәа рыҟәшаҟны амилициа Бзыԥтәи аҟәша аҷаԥшьаратә хәҭа аоперативтә усзуҩуп[9]. 1996 шықәсазы амилициа амаиор имаҵураҿы дшыҟоу тәанчара дцоит.

Валентин Григори-иԥа изнымкымкәа ламысцқьала иусуразы Аԥсны Аҩнытҟатәи аусқәа русбарҭақәа анапхгара аҵьшьарақәа ирҭахьан. Ианашьан «Вбада амаҵуразы III аҩаӡара» амедал, агәышԥ дырга «ААР», иара убас амаҵураҟны имаз аихьӡарақәа рзы аҵьшьарақәа.

Иаамҭаӡамкәа иԥсҭазаара далҵит 2010 шықәса, мшаԥымза 28 рзы, 62 шықәса дшырҭагылаз. Анышә дамадоуп иаб инхараҿы Цьырхәа ақыҭан.

Дбар Валентин асахьаркыратә рҿиамҭақәа рыҩра далагеит ашкол данҭаз. 1966 шықәсазы ажурнал «Амцабз» аҟны икьыԥхьын раԥхьатәи иажәеинраала «Сышкол»[10]. 1967 шықәсазы Аԥснытәи АССР Ашәҟәыҩҩцәа реидгылахь днаԥхьан, абра апрозаҿы ухы аԥышәаара уалага ҳәа иабжьыргеит. Абри инаркны ажурналқәа «Алашара», «Амцабз», «Апионер»[11], иара убас агазеҭқәа «Аԥсны ҟаԥшь», «Сабчота

[9] Гагратәи ақалақьтәи аҩнытҟатәи аусқәа ақалақьтә ҟәша аҟны иусураан Валентин Григори-иԥа ихатәы уада иоуит (Гагра ақ., Цереҭели имҩа 59/4, 73 ауада).

[10] Амцабз, № 4 (1966). Ад. 14.

[11] Қырҭтәыла иҭыҵуан 1926 ш. инаркны.

Абхазеҭи», «Советскаиа Абхазиа», «Бзыԥ», «Авангард» рыҟны лассы-лассы иркьыԥхьуа иалагеит иажәабжькәа, иповестқәа, иочерккәа, истатиақәа[12].

1971 шықәсазы Дбар Валентин, Аҟәатәи апедагогикатә институт аҟны аҵара аниҵоз, Аԥсны иҭыҵуаз алитературатә журнал хада «Алашара» аҟны икьыԥхьуеит раԥхьатәи илитературатә аԥҵамҭа «Ӡызлан». Ари акьыԥхьымҭа аԥхьажәаҟны ажурнал «Алашара» аредактор хада ашәҟәыҩҩы Ч. Џьонуа (1915–1975) иазгәеиҭон: «Иахьатәи аԥсуа литература унагәылаԥшыҵәҟьар, ааԥынра излеиԥшу рацәаоуп. Уи амӡырха ҭбаахеит, иԥшӡахеит: еиуеиԥшым ашәҭхккәа хха-ххаӡа ана-ара адәырха иаақәгылазшәа, илахҿыххеит ашәҟәҩҩыцәа рҭаацәара. Аӡәаӡәала, ҩыџьа-ҩыџьала ҳлитература агәарала иҭало иалагеит ажәабжьк мамзаргьы ажәеинраалак ада зымҩыцгьы. Урҭ цәырҵуеит раԥхьаӡатәи рҩымҭа хәыцқәа ргәыдкыланы, ҿыц аныҟәара иалагаз асаби иаҳасабала, иеигәырӷьаны иҟарҵаз ашьаҿа иацәшәа-цәыԥхашьауа. Абас ицәырҵыз дреиуоуп М. Горки ихьӡ зху Аҟәатәи апедагогикатә институт астудент Дбар Валентин. Ажурнал "Алашара" аредакциахь уи раԥхьаӡа акәны иааигеит "Ӡызлан" ҳәа хьӡыс иаҭаны ажәабжь. Ажәабжь сара снапы иҵысхит сгәы иахәаны. Ахгьы-аҵыхәагьы, аҩымҭа иалоу аҿар рдунеи ккаӡа уалаԥшуеит, рхы мҩаԥыргоит рықәра ишаҭҵанакуа. Ируа-ирхәо агәра угоит. Даҽакала иуҳәозар, дара рхатәы мҩа ианул. Мҩамш уқәлааит, дад, Валентин! Ухатәы мҩа уаныла уаргьы. Ашәҟәыҩҩы им-

[12] Ӡызлан. Ажәабжь // Алашара, № 1 (1971). Ад. 38–51; Раԥхьаӡатәи ааԥын. Ажәабжь // Алашара, № 3 (1976). Ад. 20–27; Аҩнқәа – аҩны еихагылақәа. Аочерк // Алашара, № 8 (1977). Ад. 49–52; Напы зҵаҩмыз ашәҟәы. Ажәабжь // Алашара, № 2 (1979), Ад. 60–68; Ашьабысҭа. Ажәабжь // Алашара, № 1 (1980). Ад. 60–63, уҳәа уб. егь.

ҩа – шьхацага мҩоуп. Аха ахра ӷӄьарсҭа икыдло ашәарыцаҩ зегь рыла дуаҩы еибагазароуп, уи имазароуп агәы бзиагьы, – агәаӷьрагьы!»[13]

1979 шықәса анцәамҭазы ашәӄәҭыжьырҭа «Алашара» аӄны иҭыҵит Дбар Валентин аҧсышәала иифыз раҧхьатәи иажәабжьқәа реизга «Раҧхьаӡатәи ааҧын»[14]. Уи ианылеит ажәабжьқәа: «Раҧхьаӡатәи ааҧын», «Напы зҵаҩмыз ашәӄәы», «Зызлан», «Алаҧшь». Ажәабжь «Напы зҵаҩмыз ашәӄәы» – амилициатә усҭцаара иазкуп. «Алаҧшь» – Кәынҵал Ашәба ҳәа анациссттә концлагер абаандаҩык иҧсҭазаараӄнытә хҭыск иазку ажәабжьуп.

Ашәӄәыҩҩы қәыҧш В. Г. Дбар раҧхьатәи ишәӄәы аҭыҵра зегьы иеицгәарҭеит. 1980 шықәсазы агазеҭ «Советскаиа Абхазиа» аӄны уи иазкны икьыҧхьын «Аҧхьаӄатәи ақәҿиаракқәа усыхрс иазышьҭоу» захьӡу анҵамҭа. Иара автор, усӄан Аҧсны арадио акорреспондент И. Хәарцкьиа, иазгәеиҭон: «Шықәсқәак раҧхьа ажурнал "Алашара" аӄны икьыҧхьын ашәӄәыҩҩы Валентин Дбар иажәабжь – "Зызлан". Уамашәа иубартә ақәҿиара аиуит адебиутант иусумҭа: иалацәажәо иалгеит. Убри инаркны ажурналқәа "Алашара", "Амцабз", агазеҭқәа "Аҧсны ӄаҧшь" ирҿиамҭақәа рныло иалагеит. Убас аҭыжьырҭа "Алашара" аӄны иҭыҵит ашәӄәыҩҩы қәыпш иажәабжьқәа реизга "Раҧхьатәи ааҧынра". Аҿыгҳара рацәак ишдумызгьы, ҧшь-жәабжьк зну ари ашәӄәы, аҧсуа прозаҿы абаҩхатәра змаз, даҿакы иаламҩашьо, зхатә ӄазшьа змаз ашәӄәыҩҩы ҿыц дцәырҵит»[15]. Алитературатә критик Руслан Қапба Ва-

---

[13] Алашара, № 1 (1971). Ад. 38.

[14] Дбар В. Раҧхьаӡатәи ааҧын. Ажәабжьқәа. Аӄәа: Алашара, 1979. 72 д.

[15] Хварцкия И. Залог будущих удач // Советская Абхазия, 1980, № 232, 4 декабря. Ад. 4.

лентин Григори-иԥа раԥхьатәи ишәҟәы анализ азуны астатиа ду иҩит[16]. Уи ҵыдала иазгәеиҭеит ажәабжь «Напы зҵаҩымз ашәҟәы»: «Аԥхьаҩ агәра инаргоит адетективтә жанр аҿы Валентин Дбар алшара бзиақәа ааирԥшыр шилшауа»[17].

1981 шықәсазы иҭыҵит аԥсышәала ажәабжьқәа аҩбатәи реизга «Ашәҭқәа анпытуа»[18]. Ари аизга иагәылалеит шьҭа жәеиза ажәабжь: «Ната», «Ашәҭқәа анпытуа», «Наалеи, аԥхынреи, сареи аҽа ԥыҭҩыки», «Ибзиоуп», «Ашьабысҭа», «Иԥхьаӡоу амшқәа», «Имгәыҵқәа иԥсхьада?», «Аԥсҭазаара азықәԥара», «Аԥсыӡшьра», «Ақәнага ақәшәара», «Амшын ҿықә амаӡа». Аҵыхәтәантәи ажәабжьқәа ҩба рсиужеҭқәа еиҭа амилициатә усҭҵаарақәа ирыдҳәалоуп. Ари аизгаҟны зегьы ирылукаартә иҟоуп ажәабжьқәа «Ашьабысҭа», «Имгәыҵқәа иԥсхьада?»

1984 шықәсазы иҭыҵит изаамҭанытәиу ахԥатәи аизга, аԥсышәала аповестқәеи ажәабжьқәеи еидызкылаз ашәҟәы «Иҭахаз шаҳаҭра изуам»[19]. Уи ианылеит абарҭ ажәабжьқәа: «Бзиабарак аҭоурых», «Анацәаҭыԥ», «Иҭахаз шаҳаҭра изуам», «Гәымшәа», «Ашәҭ ҳамҭас», «Амашьына агьежьқәа аҵӡаауан...», «Ашьаҟьар», «Ауалԥшьа», «Каршә». Аԥхьатәи афжәабжьк еиҭа иеиуеиԥшым амилициатә усҭҵаарақәа ирызкын, Валентин Григори-иԥа егьырҭ идетективтә жәабжьқәа рыҟнеиԥш, араҟагьы фырхаҵа хаданы далоуп «Шараҭ Амԥар». Ажәабжь «Ашьаҟьар» жәеиза хәҭа рыла ишьақәгылоуп, Аҟәатәи апедагогикатә институт астудентцәа «Дауҭи» «Тера Аинырбеи» рыбзиабара аҭоурых атәы аҳәоит.

---

[16] Шәахә.: Қапба Р. Абжьы ҿыц // Алашара, № 2 (1981). Ад. 90–94; Қапба Р. Ажәеи аҟазеи. Алитературатә-критикатә статиақәа. Аҟәа: Алашара, 1983. Ад. 122–136.

[17] Қапба Р. Абжьы ҿыц // Алашара, № 2 (1981). Ад. 92.

[18] Дбар В. Ашәҭқәа анпытуа. Ажәабжьқәа. Аҟәа: Алашара, 1981. 134 д.

[19] Дбар В. Иҭахаз шаҳаҭра изуам. Ажәабжьқәа. Аҟәа: Алашара, 1984. 142 д.

1987 шықәса инаркны Дбар Валентин Аҧсныи СССР-и Ашәҟәыҩҩцәа реидгылеи далалоит.

1990 шықәсазы иҭыжьын Валентин Григори-иҧа аҵыхәтәантәи иажәабжьқәа реизга «Иаанкылоу асалам шәҟәы»[20]. Уи ианылеит адетективтә жәабжьқәа жәба: «Аҿымҭра зыхҟьаз...», «Иаанкылоу асалам шәҟәы», «Атәым хьаа», «Анапынҵа», «Инамҿаз агәҭыха», «Аҭәаҟәа иалашәаз агәыр», «Ҵхыбжьонтәи агага», «Згәы иаанагодаз», «Азеимаак».

В. Г. Дбар раҧхьатәи ишәҟәы аҟны ажәабжьк мацара акәызҭгьы амилициатә усҭҵаарақәа ирыдҳәалаз, аҵыхәтәантәи аҟны ажәабжьқәа зегьы адетективтә жанр ала иҩуп. Валентин Григори-иҧа еиҧш абри аганахьала аус зуаз аҧсуа шәҟәыҩҩцәа мачуп. Уи иажәабжьқәа ирныҧшит асоветтә аамҭазтәи аусҭҵааҩцәа рҧышәа, ари аҧышәа ҳажәлар рмилаҭтә хдырргагьы ҳасаб шазуыз убартә иҟан. Убри инаваргыланы, ара иуҧылоит аоперативтәи аусҭҵааратәи усура аҧсышәала амҩаҧгараан иаҭаху атерминологиагьы[21].

В. А. Бигәааи В. В. Аҧҳазоуи авторцәас измоу абиобиблиографиатә жәар «Аҧсуа шәҟәыҩҩцәа» аҟны В. Г. Дбар изку аҟәшаҟны иазгәаарҭоит ирҿиамҭақәак макьана иштыжьым, урҭ рхыҧхьаӡараҟны ишыҟоу аромaнқәа

[20] Дбар В. Иаанкылоу асалам шәҟәы. Ажәабжьқәа. Аҟәа: Алашара, 1990. 176 д.

[21] В. Г. Дбар иҩыз автобиографиаҟны, 1982 ш., жьҭаарамза 20 рзы, аҵыхәтәан карандашла иацҵаны иҩит: «Сеизгақәа хҧа рыҟны иҟоу алеишәа атема иазку ажәабжьқәа, адетектив ажанр ала иҩуп. Ари ажанр аҧсуа литературазы иҿыцуп азы иаҳьатәи аҧсуа детектив аҧысҵарц сҭахуп». 1987 ш. лаҵарамза 22 рзы иҩыз автобиографиаҟны Валентин Григори-иҧа иазгәеиҭон: «Аҵыхәтәантәи аамҭазы алеишәа атема иазку ажәабжьқәа зыҩуеит адетектив ажанр ала. Убас ахҧатәи сышәҟәы имариам, зны-зынла ишәарҭоу Асоветтә милициа аусура ахьаарҧшу адетективтә жәабжьқәа рыла ишьақәгылоуп».

ꞷба[22]. Дбар Гиви иҳаиҭаз аҭаацәа рархивтә материал аҟны иҳаԥшааит адедективтә роман «Иҭырҟьоу атапанча апатрон...» амашьынакьыԥхьтә напꞷымҭа (303 д.)[23]. Убарҭ рнаꞷс Валентин Григори-иԥа иԥсы анҭаз иажәабжьқәак алкааны аурысшәахь иеиҭаганы акьыԥхь иазирхиахьан[24].

Архимандрит Дараҭ (Дбар),
Афон Ҿыц, 2018 ш., лаԥарамза

---

[22] Бигуаа В. А., Абхазоу В. В. Абхазские писатели. Биобиблиографический словарь. Сухум: Абгосиздат, 2017. Ад. 169.

[23] Ари амашьынакьыԥхьтә напꞷымҭа ац. апостол Симон Кананит имонастыр аҟны, Афон Ҿыц, архимандрит Дараҭ (Дбар) иныха-археологиатә уадаҟны иҵәахуп.

[24] Аурыс бызшәахь еиҭагоуп абарҭ ажәабжьқәа: «Раԥхьаӡатәи ааԥын», «Напы зҵаꞷымз ашәҟәы», «Ӡызлан», «Алаԥшь», «Ната», «Ашәҭқәа анԥытуа», «Ибзиоуп», «Аԥсыӡшьра», «Амшын ҿыҟә амаӡа», «Бзиабарак аҭоурых», «Анацәаҭыԥ», «Иҭахаз шаҳаҭра изуам», «Гәымшәа», «Амашьына агьежьқәа аҭӡаауан...», «Ашәҭ ҳамҭас», «Каршә». Хыхь зыӡбахә ҳәоу В. Г. Дбар инаԥы иҭыҵыз амашьыныкьыԥхьтә напꞷымҭақәа рахьтә 16 ажәабжь аурысшәахь реиҭага 2017 ш. Валентин Григори-иԥа иашьа гәакьа – Дбар Гиви иҳаиҭеит, иагыҵәахуп архимандрит Дараҭ (Дбар) иныха-археологиатә уадаҟны, ац. апостол Симон Кананит имонастыр аҟны. Дбар Гиви иажәақәа рыла, ХХ ашә. 90-тәи аш. Москва иҭыҵраны иҟан Валентин Дбар иажәабжьқәа реизга урысшәала. Ари ашәҟәы аҭыжьра иазкыз анонс «Литературнаиа газета» ианылахьан. Иара убас В. Г.Дбар 1982 ш., жьҭаарамза 20 рзы иифыз автобиографиаҟны иаҳәоит иажәабжьқәа цьоукы аҟырҭуа, аукраин бызшәа, абаза бызшәеи егьырҭ абызшәақәеи рахь еиҭагоуп ҳәа. Дбар Гиви иҳаиҭаз аматериалқәа рыꞷнытҟа иҟоуп даҽа ꞷ-папкагьы, абарҭ ажәабжьқәеи аповестқәеи амашьынакьыԥхьтә напꞷымҭақәа згәылаз: «Ашьаҟьар», «Аҟәнага аҟәыршәара», «Ибжьашьыз», «Аҳақ иазцәымцаз», «Аҟәыцьма ашьоура», «Ала-ҟьала», «Ӡеызшьыз изку аус», «Ꞷ-ӡынраки ꞷ-ԥхынраки рышьҭахь», «Аҟәыцьма ашьоура».